

Robert Kagan: Hatalom és gyengeség, avagy mi távolítja el egymástól az Egyesült Államokat és Európát

(Macht und Schwäche – Was die Vereinigten Staaten und Europa auseinander treibt. Blätter für deutsche und internationale Politik, 2002/10.)

Gulliver Liliput ellen – reakciók Robert Kagan „Hatalom és gyengeség” című tanulmányára

(Gulliver vs. Liliput – Robert Kagans „Macht und Schwäche” in der Debatte. Blätter für deutsche und internationale Politik, 2002/11.)

Robert Kagan írása először a republikánus körökhöz közel álló Hoover Institution kéthavonta megjelenő *Policy Review* nevű folyóiratában jelent meg 2002 nyarán „Power and Weakness” címmel. Komoly viták kiindulópontjává vált Németországban és egész Európában. A *Blätter für deutsche und internationale Politik* először közreadta a szöveg német változatát, majd egy hónappal később egy gyűjteményt több német értelmiségi válaszírásaiból.

Kagan cikkének gondolatmenete egyszerű sémára épít. Szerinte az Európai Unió a kanti világbéke szellemében próbál politizálni, de ezt csak a világ egy körülhatárolt részén teheti meg, ahol a nemzetközi rendszer szerződésekkel szabályozott, kiszámítható, és az esetleges konfliktushelyzeteket erőszak nélkül, diplomáciai eszközök segítségével kezelik. Ezt azonban csak azért teheti meg Európa, mert az Egyesült Államok magára vállalja azt a feladatot, hogy megvédi ezt a „paradicsomot” a világ maradékán uralkodó zűrzavartól és fenyegetésektől, melyek szerinte a kanti világbékével szemben inkább Hobbes „Leviathán”-jának felelnek meg.

A második világháború után, de még inkább a hidegháború befejeztével Európa elvesztette a világrendben betöltött központi helyzetét. A kilencvenes évektől katonailag a világ egypólusúvá vált, bár az európai integrációtól sokan azt várták, hogy az nemcsak gazdaságilag, de politikailag is ellensúlyt képez majd az Egyesült Államok hegemóniájával szemben. A délszláv háborúk során azonban bebizonyosodott, hogy a nyugat-európai államok nem képesek megfelelő katonai erőt felvonultatni külpolitikai am-

bícióik véghezviteléhez. Az európai országok védelmi kiadásai fokozatosan a GDP 2%-a alá süllyedtek, és egyre jobban lemaradtak az Egyesült Államoktól a haderőfejlesztésben. A különböző országok eltérő külpolitikai elképzelései lehetetlenné tették az egységes fellépést. Már a hidegháború alatt is az volt az európaiak véleménye, hogy az Egyesült Államok túl nagy súlyt fektet az elrettentésre. A Szovjetunióval szemben inkább az enyhülést elősegítő lépéseket részesítették előnyben, ami nem kis részben a véres kontinentális háborúk emlékének volt köszönhető. Ezek olyan emlékek, amilyenekkel az amerikaiak nem rendelkeztek, hiszen a polgárháborút leszámítva az Egyesült Államok saját szomszédaival szemben mindig hegemon hatalomként léphetett fel, és a helyi konfliktusok soha nem éreztették hatásukat az ország belsejében, míg Európát két világháború is romba döntötte a XX. század folyamán.

Kagan szerint az európaiak jelenleg a gyengék taktikáját követik a hatalmas Egyesült Államokkal szemben. Úgy szeretnék hatalmát kordába szorítani, hogy közben saját maguk nem akarnak hatalmat gyakorolni. Elsősorban azért félnek egy túlzottan unilaterálisan cselekvő Egyesült Államoktól, mert az világszinten egy hobbesi „dzsungel” kialakulásához vezethet, és ebben a dzsungelben a viszonylag gyenge Európa sebezhetővé válna. Ezért tartják fenyegetőbbnek egy Irak elleni támadás következményeit annál a veszéllynél, amit Szaddám Huszein mostani rendszere jelent számukra. Ezzel szemben az amerikaiak, főleg 2001. szeptember 11. óta, jóval nagyobb agresszivitásról tesznek tanúbizonyságot, és nem riadnak vissza attól sem, hogy önkényesen, ENSZ-felhatalmazás nélkül cselekedjenek.

Európa számára a német–francia megbékélés azzal a tanulsággal szolgált, hogy régi keletű és elmérgesedett konfliktusok is feloldhatók gazdasági-, diplomáciai- és jogi eszközökkel. Kagan azonban rámutat arra, hogy ez a megbékélési folyamat csakis az Egyesült Államok katonai ereje nyújtotta védőernyő alatt jöhetett létre, mely nyugalmat és biztonságot szavatolt a hidegháború külső fenyegetéseivel szemben, és teret biztosított az európai politikai idealizmus kibontakozásának.

Az európai integráció „legszíntelenebb” momentuma mind a mai napig a közös külpolitika. Ez részben érthető is, hiszen az unión belüli vitás kérdések lekötik az aktorok figyelmének nagy részét, és a hidegháborús séma továbbra is érvényesül: az EU békés belső építéséhez továbbra is az Egyesült Államok hadi potenciálja biztosítja a hátteret a világpolitikában. Vagyis az európai „történelem utáni paradicsom” annak az amerikai külpolitikának köszönhetően válhat valósággá, amit maguk az európaiak kritizálnak a legerőteljesebben. A világ eszerint posztmodern (értsd Nyugat-Európa), modern (Egyesült Államok) és premodern részre válik szét. Ebben a felosztásban kettős morál érvényesül, vagyis a posztmodern világrészre olyan szabályok érvényesek, melyek a modern és premodern világrész „dzsungelében” nem működnek. Az unilaterális és hatalmi politikája miatt kárhozottott Egyesült Államok védi azt a posztmodern világrészt, melybe azonban maga nem nyerhet bebocsátást.

Kagan számára az a lehetőség, hogy Európa és az Egyesült Államok stratégiai kérdésekben hosszú távon eltávolodjanak egymástól, ijesztő alternatívának tűnik. A cikk végső kicsengése az, hogy a jelenlegi nézetkülönbségek és az egyenetlen hatalommegoszlás ellenére az európai és amerikai elképzelések az emberiség jövőjét illetően még mindig közel azonosnak tekinthetők, ami reményre ad okot.

A német válaszírások legtöbbje meglehetősen élesen reagál a valószínűleg szándékoltan provokatív hangvételű esszére. A legtöbbször a hatalom és gyengeség szembeállításának leegyszerűsítő sémáját éri kritika. Sokan hangsúlyozzák, hogy Kagan véleményével ellentétben a nemzetközi jogon és intézményi kereteken alapuló rendszer szorgalmazása nem a gyengeség, hanem azon súlyos történelmi tapasztalatok eredménye, melyekre Európa a számtalan háború alatt tett szert. A kettős (vagy többes) morál problémája pedig nemcsak posztmodern európai „paradicsom” és a világ többi része között merül fel, hanem az Egyesült Államok külpolitikájában is. Felteszik azt a kérdést, vajon Irán, melyet egykor nyolc éven keresztül éppen Irak segítségével próbált térdre kényszeríteni az Egyesült Államok, miért nem jelent akkora fenyegetést jelenleg a világ számára, mint Irak. Vagy Észak-Korea, mely állam bizonyítottan nukleáris fegyverek kifejlesztésére törekszik, és a Japán-tenger fölött hajt végre rakétakísérleteket.

Az Egyesült Államok viszonyulása az európai hadi potenciálhoz szintén ambivalens. Egyrészt nehezményezi egy világszinten ütőképes európai haderő hiányát, ugyanakkor a Kaganhoz közel álló konzervatív körök azt sem néznék jó szemmel, ha egy egységes és megerősödő Európa ellensúlyt képezne az Egyesült Államokkal szemben.

Jelenleg az Egyesült Államok annyira erős, hogy nem kell tekintettel lennie az európai fintorokra külpolitikai elképzeléseiben, de hiba lenne, ha túlértékelné saját lehetőségeit. Egy kiterjedt és hosszan tartó terrortámadás-hullám esetén még mindig szüksége lehet Európa támogatására mint egyetlen természetes szövetségésére.

Más vélemény szerint a fennálló nézetkülönbségek nem valamiféle mélyen húzódó kulturális különbözőség eredményei, hanem a jelenlegi washingtoni vezetés „ámokfutó módjára unilateralista” külpolitikájáé. Bush valójában nem azért akarja megtámadni Irakot, mert az tényleges fenyegetést jelentene az Egyesült Államok számára, hanem pontosan azért, mert elég gyenge ahhoz, hogy biztos lehessen a gyors és látványos győzelemben.

A Kagan szerint hobbesi világkép, melyben csak az egyes aktorok tényleges ereje számít, és a megegyezéseken és jogon alapuló intézményesített nemzetközi rendszer csak a gyengék számára kedvező, inkább illik Nietzsche gondolatvilágába. Hobbes az angol polgárháború zűrzavarában ismerte fel, hogy a pusztán erőn alapuló társadalmi rend megállapodások (szerződések) nélkül nem lehet stabil, és a „Leviathanban” éppen annak szükségességét vázolja fel, ami Kagan gondolatmenete szerint a „hobbesi világban”, ahol a „dzsungel törvényei” uralkodnak, csak a gyenge szereplők érdeke, mivel az erős önvédelmét nem szerződésekkel, hanem erejével biztosítja. Ha a nemzetközi rendszer egy része valóban kaotikus, „dzsungelszerű” állapotba jutna, az arra

ösztönözhetné az Egyesült Államokat, hogy a már egyszer kudarcot vallott európai imperializmus nyomába lépjen, ami Kagan gondolatvilágától sem áll távol. A másik alternatíva az Egyesült Államok számára, hogy a többi, demokratikus értékeket valló állammal együtt egy „globális Leviathánt”, vagyis főhatalmat képez, mely hatalom egy szabályozott és intézményesített nemzetközi rendszert szavatolhatna.

Egy még keresetlenebb stílusú írásban a szerző felhívja Kagan figyelmét arra, hogy éppen a nemzetközi szerződések segítségével sikerült az Egyesült Államoknak olyan saját gazdasági pozíciót biztosítani, melynek köszönhetően az „American Way of Life”-ot nagy mértékben a világ többi része finanszírozza. A dollár alapú valutarendszernek (1973-as szerződés) köszönhetően szabadon termelhetnek újabb és újabb államadósságokat, a fosszilis energiaforrásokkal való pazarló bánásmód pedig nem készíti az állampolgárokat tudatosabb energiafelhasználásra. Ahogy a cikk szerzője fogalmaz erről az életvitelről: „Egyszerre rendkívül olcsó az egyes amerikai számára, és beláthatatlanul drága a világ többi részének.” Ezt a helyzetet pedig éppen a szerződésekkel szabályozott nemzetközi gazdasági rendszernek köszönheti az Egyesült Államok.

A Robert Kagan esszéjére született reakciók többsége institucionalista alapon áll, és erősen elhatárolódik a realistának titulált kagani gondolatvilágtól. A németek véleményét nagy mértékben befolyásolni látszik az integráció élménye, ami nemcsak az európai integrációt jelenti, de azt a beilleszkedési folyamatot a nemzetközi rendszerbe, amit éppen az Egyesült Államok segítségével hajtottak végre a második világháborút követően.

Joób Kristóf

Nathalie Hoffmann: Az iszlám radikalizálódása: destabilizációs tényező Délkelet-Ázsiában?

(La radicalisation de l'islam: un facteur de déstabilisation en Asie du Sud-Est? Politique Étrangere, 2002/1, 115–133. o.)

Adélkelet-ázsiai iszlám csoportok 1998 óta végbemenő radikalizálódása e térségnek az iszlám világhoz való tartozására emlékeztet, és számtalan problémát vet fel. Ennek ellenére kevés tanulmány boncolgatja a radikalizálódás okait, a helyi iszlám csoportok követeléseit és külső kapcsolatait. E kevés tanulmány közé tartozik Nathalie Hoffmann írása, amely elsősorban a muzulmán kérdés történeti aspektusaival és az érintett országok fenyegetettségével foglalkozik.

Délkelet-Ázsiában az iszlám elterjedésének a kezdete – különböző archeológiai leletek és arab nyelvű sírfeliratok tanúsága szerint – a VII. századra tehető, amikor muzul-